

ЯК БУТИ ІНОЗЕМЦЕМ

ВСТУП

Без зайвої скромності хочу заявити, що я цілком кваліфіковано можу писати про те, як бути іноземцем. Бо я сам іноземець. Більше того, я був іноземцем усе своє життя, лише протягом перших двадцяти шести років не знав про це. Жив собі в своїй Угорщині і нічого незвичного чи підозрілого за собою не помічав; потім я переїхав до Англії, і ви можете собі уявити мій подив і прикрість.

Як це завжди буває з видатними і важливими відкриттями, прозріння прийшло до мене зненацька. Ви, можливо, ще зі шкільної лави знаєте, як Ісаак Ньютон відкрив закон всесвітнього тяжіння. Йому на голову впало яблуко. Він на мить замислився, а тоді радісно вигукнув: «Авжеж! Між будь-якими двома матеріальними частинами діє сила взаємного притягання, прямо пропорційна добутковій мас цих частинок і обернено пропорційна квадратові віддалі між ними». Вам також розповідали, що Джеймс Уатт, увійшовши одного разу на кухню, побачив, як підстрибує кришка каструлі, де парувала капуста. «Хвилиночку,— сказав він.— Дайте поміркувати». Потім ляснув себе по лобі, й парову машину було винайдено. Щось подібне сталося й зі мною, тільки за дещо інших обставин.

А сталося це ось як. Я довгий час був знайомий з однією молодою леді, котра все хвалилася, що вона англійка. Яюсь, — на превеликий мій подив, — вона спитала, чи одружусь я з нею.

— Ні! — відповів я. — Моя мати ніколи не згодиться, щоб я одружився з іноземкою.

Вона гостро зиркнула на мене і спалахнула:

— Я, я іноземка! Що за дурниці! Я — англійка. То ви чужинець! І ваша матінка також!

— Що, і в Будапешті! — не здавався я.

— Скрізь! — відказала вона. — Істина не залежить від географії. Те, що вірно в Англії, слушно і в Угорщині, і на Північному Борнео, і в Венесуелі — скрізь!

І тут я раптом збагнув, що ця теорія така ж незаперечна, як і проста. Мені стало сумно. Головним чином через матір, яку я любив і шанував, бо тільки тепер я дізнався, хто вона була насправді!

Бути іноземцем в Англії — ганьба, і нічого тут не вдієш. Злочинець ще може покаятися і стати порядним членом суспільства, а іноземець нічого не годен змінити. Він приречений до смерті залишатися іноземцем. Поря-

тунку йому немає Він може стати громадянином Британії, але англійцем — ніколи.

То чи не ліпше примиритися з цією сумною дійсністю! Певно, знайдуться шляхетні англійці, котрі вибачать вам. Не перевелися ще великодушні натури, які зрозуміють, що то ваше лихо, а не провинна. Вони поставляться до вас поблажливо і співчутливо. Навіть можуть узяти до себе на квартиру. Тримайте же вони песиків та інших кімнатних тварин. То чом не додати до них кількох іноземців!

Отже, як саме бути іноземцем! Взагалі ним краще не бути. Проте є деякі правила, яких треба дотримуватися, коли хочете з іноземця стати цивілізованою або хоч більш-менш своєю людиною в Англії.

Вивчіть ці правила і наслідуйте англійців. Результат буде однаковий: якщо ви не зумієте їх наслідувати, потрапите в смішне становище, а якщо вам у цьому поталанить, все одно пошистесь у дурні.

Д. М.

1. ЯК БУТИ ІНОЗЕМЦЕМ ВЗАГАЛІ?

ПАМ'ЯТКА ПОЧАТКІВЦЯ

В Англії все навпаки ¹.

У неділю на континенті навіть бідняк надягає вихідний костюм, бо хоче мати респектабельний вигляд, тому й життя в самій країні стає веселішим і радіснішим. В Англії навіть лорд чи фабрикант напинає на себе саме дрантя, не голиться, і вся країна стає нудною й похмурою.

На континенті є одна тема, якої не слід торкатися під час розмови. Це погода. В Англії, коли ви не повторите разів із вдвісті на день фразу «Чудова сьогодні погода, правда?», вас просто матимуть за нудну людину.

На континенті, коли немає потреби, щоб автобус ставав на зупинці за вимогою, кондуктор натискає кнопку дзвінка. В Англії кондуктор натискає дзвінок, коли хтось просить зупинити автобус.

На континенті до бездомних кішок ставляться хто як. В Англії їх обожають, як у стародавньому Єгипті.

На континенті полюбляють вишукану їжу; в Англії — вишукані манери за обіднім столом.

На континенті люди користуються виделкою, наче лопатою; в Англії виделку перевертають опуклим боком

і кладуть на неї геть усе, навіть зелений горошок.

На континенті оратори виголошують свої промови жваво й чітко; в Англії вони проходять спеціальний курс заїкуватості, що нагадує говір-

¹ Коли кажуть «Англія», іноді мають на увазі Великобританію, іноді Сполучене королівство або Британські острови, але саму Англію — ніколи.

ку студентів Оксфордського університету.

На континенті освічені люди частенько цитують Арістотеля, Горація, Монтеня і в такий спосіб демонструють свою вченість; в Англії лише неосвічені люди вихваляються своїми знаннями.

На континенті майже кожна нація — велика вона чи мала — коли-неколи відверто проголошує себе великою нацією. Англіїці жорстоко борються з такими поглядами, ніколи не згадуючи при цьому, хто ж насправді найвеличніша нація в світі.

Жителі континенту надто вразливі й сентиментальні; англійці ж усе сприймають з тонким гумором і ображаються лише тоді, коли хтось закине, що їм бракує цього почуття.

Люди на континенті або кажуть правду, або брешуть. В Англії, бори́нь боже, щоб хтось збрехав, але навряд чи комусь спаде на думку сказати чистісіньку правду.

На континенті багато хто вважає, що життя — це гра; англійці ж дотримуються думки, що гра — це крикет.

ЗНАЙОМСТВО

В цьому розділі йтиметься про те, як треба знайомитись.

Передусім треба мати на увазі, що головне — це вміння не відкривати себе. Дуже важливо промимрити ім'я так, щоб його не можна було розібрати. Запорука того — ваша вимова.

Знайомлячись із кимось, дотримуйтесь двох важливих правил:

Перше. Коли вам подають руку, не поспішайте її потиснути. Усміхніться невиразно і лише тоді, коли плевнитесь, що ваш новий знайомий утратив останню надію відчутти потиск вашої руки, простягніть свою, вдаючи, ніби вам дуже хочеться потиснути його долоню. Така гра може тривати цілісінький день або вечір. Цілком імовірно, що це будуть ваші найвеселіші години.

Друге. Коли ви вже потиснули один одному руку, слід поцікавитись, як ся має ваш новий знайомий. Спробуйте зробити це своєю рідною мовою. Скажімо, ви француз, і, потиснувши один одному руку, ви питаєте свого знайомого:

— Comment allez-vous?

«Comment allez-vous?» — це вже для англійця буде жарт, який запам'ятається на все життя.

А втім, не забудьте, що вашому новому знайомому, котрий з такою зворушливістю цікавився, як ви себе почуваете, насправді байдужісінько, здорові ви чи вмираєте від білої гарячки.

Іноді виникає такий діалог:

ВІН. Здрастуйте!

ВИ. Доброго здоров'я! Загалом нічого, трохи непокоять нічніци, замучив мозоль на лівій нозі, тиск знижений, травлення так собі, але більш-менш нормальне.

Такий діалог неприпустимий.

Ні в якому разі не відповідайте на привітання: «Радий з вами познайомитися». З невідомих причин це вважається вульгарним: мовляв, це одна з неширих фраз, яких не варт уживати. Не личить також казати: «Радий з вами познайомитися», коли людина викликає у вас відверту неприязнь.

Кілька загальних зауважень:

Перше. Не цокайте підборами, не вклоняйтеся і взагалі облиште на час знайомства всілякі гімнастичні та хореографічні вправи.

Друге. Не вживайте слова «доктор», звертаючись до іноземних юристів, педагогів, дантистів, комво-яжерів і ділків. Коротеньке слівце «доктор» ураз викриває їх як вихідців із Європи. Факт цей сам по собі, звичайно, неприємний, і немає ніякої потреби ще раз нагадувати про нього людям.

ПОГОДА

В Англії це дуже важлива тема для розмови. Не заглиблюйтеся у спогади про молодість: адже на континенті, щоб змалювати когось як нудну людину, ви казали: «Він тільки й знає, що балакати про погоду». В Англії ж погода — це завжди цікава, навіть хвилююча тема, і ви повинні жваво підтримувати таку розмову. Ось кілька зразків.

ДЛЯ ГАРНОЇ ПОГОДИ

- Який чудовий день, правда?
- Еге ж, чудовий!
- Таке сонце...
- Правда ж, сьогодні гарно?
- Дуже, дуже гарно, вам не здається?
- О, чудово, хоч і трохи жаренько.
- Особисто я вважаю, що це просто прекрасно, коли так тепло.
- Я дуже люблю спеку. А ви?

ДЛЯ ПОГАНОЇ ПОГОДИ

- Гидкий сьогодні день, еге ж?
 - Правда ж, гидючий?
 - Дош... Я ненавиджу дош!
 - Він мені осточортів. А вам?
 - Ви тільки уявіть собі, такий день у липні! Зранку дош, потім блисне сонце, а відтак знову дош, дош, дош, дош, і так цілісінький день!
 - Пригадую, достоту такий день був у липні тридцять шостого.
 - Справді, я теж пригадую.
 - Може, то було у двадцять восьмому?
 - Цілком можливо.
 - А може, таки в тридцять дев'ятому?
 - Ви маєте рацію.
- Зверніть увагу на останні фрази цієї розмови. З них, як ви самі бачите, випливає одне дуже важливе правило: говорячи про погоду, ні в якому разі не треба перечити співбесідникові. Нехай собі йде дош, град

чи сніг, нехай буря вириває з корінням дерева, але коли вам хтось скаже: «Гарна сьогодні днина, правда ж?» — відповідайте не вагаючись: «Просто чудова!»

Завчіть ці зразки розмови напам'ять. Якщо навіть до самої смерті ви не промовите більше нічого, крім цих фраз, то й тоді матимете реальний шанс набути репутації дотепної людини з гострим інтелектом, глибокою спостережливістю й напрочуд вишуканими манерами.

Англійське суспільство — суспільство класове, організоване на суворо корпоративних засадах. Якщо не вірите — послухайте прогноз погоди. Для фермерів, наприклад, погоду завжди прогнозують окремо.

Частенько по радіо можна почути таке:

«Завтра буде холодно, хмарно, туман. Обложний дощ зміниться короткочасною зливою...»

І зразу ж після цього:

«Прогноз для фермерів. Завтра буде ясно і тепло».

Звісно, вам треба не забувати, що фермери виконують величезну роботу загальнонародної ваги і заслужують кращої погоди.

Часто трапляється і таке: напрокують гарну погоду, а воно цілісінкрий день але дощ чи сипле сніг. Або навпаки. Дехто робить поквалітивні висновки, мовляв, у нас не все гаразд із прогнозом погоди. Ці люди помиляються. Їм слід бути обережнішими у своїх самовпевнених твердженнях.

Якось у недільній газеті я прочитав одну статтю і тепер можу вам розповісти, як воно буває насправді. Всі неприємності починаються з антициклонів. Я не дуже чітко уявляю собі, що це таке, але то байдуже. Усі ті циклони в'їлися мені в печінки, і тому я сам, як кажуть, антициклоніст. Два найпримхливіші антициклони — Азорський і Полярний. Британські метеорологи ніколи не помиляються в своїх прогнозах погоди.

Вони не винні, що раптом з'являються антициклони-вередуни і збивають усіх з пантелику. Це зайвий раз доводить, що якби англійці трималися своїх циклонів і не пускали до себе різних підступних зайд, як-от Полярний і Азорський антициклони, їм би жилося набагато краще.

ДУША І ПІДТЕКСТ

Іноземець має душу; англійцеві її бракує. На континенті можна зустріти чимало людей, які тяжко зітхають без усякої на те причини, нудьгують, страждають і дивляться на світ досить-таки сумними очима. Це ознака того, що в них є душа.

Найзагадковіша — це велика слов'янська душа. Люди з такою душею вельми глибокодумні. Вони можуть, наприклад, сказати так: «Іноді мені весело, а часом сумно — ви не знаєте чому?» Відповісти на це вам буде важко. Або вас запитають: «Я ніяк не можу себе зрозуміти. Іноді мене тягне кудись далеко, сам не знаю куди». Не кажіть такій особі: «Мені дуже шкода, що ви туди не потрапили».

Вся ця глибокодумність і є ознакою наявності душі.

В англійців душі немає. Замість неї в них підтекст.

Коли на континенті юнак хоче освідчитися, він стає навколішки, шепоче любій, що вона найчарівніша в світі істота, що в неї є щось таке особливе, притаманне ще двомстам тисячам інших жінок, і що без неї він не зможе прожити ані хвилини. Частенько, щоб надати своїм словам більшої переконливості, він одразу ж пускає собі кулю в лоб. Це нормальне, звичайне освідчення в темпераментних континентальних країнах.

В Англії юнак поплескує свою кохану по плечу й ніжно каже:

— Знаєш, я нічого не маю проти тебе.

Якщо він закоханий по самі вуха, то може ще додати:

— Я, мабуть, і справді люблю тебе.

Коли ж він готовий одружитися, то каже:

— Послухай... ти б погодилась...

А коли хоче сказати якусь вільність:

— Послухай-но, а як щодо...

ЧАЙ

Все лихо з чаєм у тому, що колись це був справді приємний напій.

Якраз ця обставина й не пройшла повз увагу найвидатніших британських учених. Вони гуртом узялися до праці й після довгих років складних біологічних досліджень винайшли таки спосіб, як назавжди його спаскудити

Це навіки вславило британську науку. Вчені довели, що коли чай пити непрозорим, без цитрини, рому чи цукру, а тільки домішавши трохи холодного молока (неодмінно без цукру!) — ефект забезпечено. Так давній запашний азійський напій перетворився на безбарвну, несмачну рідину для полоскання горла й одразу ж зробився національним питвом Великобританії та Ірландії, хоча він і досі зберігає узурповану назву чаю.

Є кілька випадків, коли відмовитися від чашки чаю ніяк не можна, інакше вас матимуть за чудія-іно-

земця, якому нічого пнутися в культурне товариство.

Якщо вас узяли в англійський дім і ви там живете, чашку чаю вам подадуть о п'ятій ранку. Її принесе з привітною усмішкою сама господиня або мовчазна служниця. Може статися, що вас потурбують під час найсолодшого вранішнього сну, але не варт обурюватися. Навпаки, найпривітніше усміхніться, як тільки зможете о п'ятій годині ранку, і скажіть: «Щиро дякую. Я дуже люблю пити вранці чай». Коли ж вас залишать, можете спокійно вихлюпнути цю рідину в умивальник.

Далі вам подадуть чай до сніданку; потім об одинадцятій годині ранку, потім після ленчу, потім чай до чаю, потім по вечері і нарешті — об одинадцятій вечора.

Не можна відмовлятися від додаткової чашки чаю й за таких обставин: коли гаряче; коли холодно; коли ви втомилися; коли хтось вважає, що ви могли втомитися; коли ви нервуєте; коли вам весело; перед тим, як піти з дому; коли ви не вдома; коли ви тільки-но повернулися додому; коли вам хочеться чаю; коли вам не хочеться чаю; коли щойно випили чашку чаю.

Ні в якому разі не раджу вам наслідувати мій приклад. О п'ятій годині я ще сплю. На сніданок я п'ю каву, потім упродовж дня випиваю незліченну кількість чашок чорної кави. І тільки коли настає отой фایв-о-клок, я п'ю незвичайний екзотичний чай.

Одного разу — про цей жахливий випадок я згадую лише для того, щоб показати, як низько може впасти людина — мені скотілося випити чашку кави із сиркою сирю. Того дня стояла страшенна спека, і моя дружина (колись це була порядна англійка, а тепер під моїм згубним іноземним впливом вона безнадійно збилася з пуття) зготувала холодну каву і поставила її в холодильник. Там кава замерзла й обернулася на твердий шмат. А сир дружина за-

лишила на кухонному столі, і він розтопився. Отож замість чаю я посьорбав сиру і зів шматок кави.

МОВА

Коли я приїхав до Англії, мені здавалося, що я знаю англійську мову. За годину я вже збагнув, що не розумію жодного слова... Протягом першого тижня я набув скромних практичних мовних навичок, а наступні сім років поволі, але досить-таки глибоко переконали мене, що я цієї мови ніколи добре не знатиму, не кажучи вже про досконале володіння нею. Це дуже прикро. Та єдиною втіхою для мене є те, що ніхто досконало не знає англійської мови.

Майте на увазі, що ті п'ятсот слів, яких уживає середній англієць, аж ніяк не вичерпують усього словникового запасу цієї мови. Можна вивчити ще п'ятсот слів, ще п'ять тисяч і плюс іще п'ятдесят тисяч, — і все ж ви натрапите ще на п'ятдесят тисяч слів, про які ніколи раніше не чули не тільки ви, а й взагалі ніхто.

Вам слід серйозно подумати про свою вимову. Є дуже легкий спосіб показати, що у вас гарна вимова або що у вас взагалі немає ніякого іноземного акценту — це держати в роті погаслу люльку, бурмотіти щось крізь зуби і кожне речення закінчувати запитанням: «Еге ж?» Ваші співбесідники мало що зрозуміють, та вони швидко звикнуть до цього, і ви справите на них найкраще враження.

Можна порекомендувати мейферський акцент. Перевага його перед оксфордським полягає в тому, що він поєднує штучний акцент Оксфорда й малокультурну вимову малоосвіченого платного партнера для танців у ресторані.

На закінчення варт вказати на два важливі моменти, про які не можна забувати.

Перше. Пам'ятайте, що по-англій-

ському набагато легше писати, ніж розмовляти, бо писати можна без іноземного акценту.

Друге. В автобусі чи в якомусь іншому громадському місці краще тихо розмовляти добірною німецькою, аніж галасувати поганою англійською мовою.

У кожному разі, все це не так просто.

Проживши в цій країні вісім років, я якось почув від одної доброзичливої леді таке: «На що ви скаржитеся? У вас же чудова угорська вимова без будь-якого англійського акценту!»

ЯК НЕ БУТИ РОЗУМНИМ

— Ви, іноземці, дуже розумні, — сказала мені кілька років тому одна леді.

Спершу, пригадавши, скількох я мав честь знати іноземців, що були несповна розуму чи недоумкуваті, я сприйняв оте зауваження не тільки як перебільшення, а й як комплімент.

Та трохи згодом я зрозумів, що це зовсім не так. Цими словами леді висловила своє презирство й навіть деяку відразу до іноземців.

Коли глянути на слово «розумний» в англійському тлумачному словнику, то можна побачити, що словники страшенно застарілі й збивають людей з пантелику. За кишеньковим оксфордським словником, приміром, це слово можна тлумачити, як «прудкий, енергійний, талановитий, вмілий, винахідливий». Словник Нателла дає значення: «меткий, дотепний, розумний, моторний і тямущий». Все це дуже милі означення з позитивною характеристикою. Однак сучасний англієць вживає слово «розумний» у такому значенні: «спритний, облудний, потайний, віроломний, зрадливий, підлий, підступний, неанглійський, нешотландський, неуельський».

В Англії бути розумним, впевнено твердити щось — поганий тон. Мож-

на залишатися при думці, що два рази по два — чотири, але самовпевнено наполягати на цьому не варто. Бо Англія — демократична країна і хтось може обстоювати зовсім іншу думку.

Людина, що живе на континенті, побачивши гарний краєвид, може зауважити:

— Ця місцевість мені трохи нагадує Утрехт, де 11 квітня 1713 року було підписано мирний договір, який поклав кінець війні за іспанську спадщину. А річка нагадує Гвадалквівір, що бере свій початок у Сьєрра-де-Касорла, тече на південний захід і впадає в Атлантичний океан через 650 кілометрів. О, річки... А що казав про них Паскаль? «Ріки — це рухливі шляхи».

Але так пишномовно й зарозуміло балакати в Англії — зухвальство. Англієць скромний і простий. З допомогою всього лише кількох слів він може висловити дуже багато — надто багато! Англієць подивиться на той самий краєвид, потім дві-три години мовчки мізкуватиме, як свої глибокі почуття втілити у слова. Після цього він промовить:

— Правда ж, чудово?

Англієць — професор математики — перевіряючи витрати за тиждень, може сказати служниці:

— Я не дуже сильний в арифметиці. Будь ласка, Джейн, підкажіть, коли я помиляюсь, але мені здається, що квадратний корінь із 97344 дорівнює 312.

Ще про знання. В Англії дівчина здатна, звичайно, дещо вивчити, скажімо, з географії. Але просто не модно знати, якої держави столицею є місто Будапешт — Румунії, Угорщини чи Болгарії. А як вона втовкмачить собі, що столиця Румунії — Будапешт, то страшенно збентежиться, коли хтось раптом назве Бухарест.

Якщо мова піде про Барбадос, Банську Бистрицю чи Фіджі, з вашого боку буде цілком пристойно, коли ви поцікавитесь:

— А ці островці... вони що — належать Британії?

(Як правило, так воно й є.)

ЯК БУТИ БРУТАЛЬНИМ

Бути брутальним на континенті дуже просто. Для цього вам треба голосно горлати і чіпляти людям усілякі прізвиська, запозичені з зоології.

Якщо ви людина тямуща, то завжди зумієте вигадати якусь неблицю про свого супротивника. Скажімо, в Будапешті, коли досить-таки поганенька акторка вступила до клубу нудистів, молодші й привабливіші за неї колеги пустили поголоску, ніби її прийнято туди з умовою, що фіговим листком вона затулятиме своє обличчя. Або: в тому ж місті мешкав нічогенький собі художник, якому казково фортунило в картах. Хтось із його колег зауважив: «Який марнотрат! Гроші, які він загібає вночі за ломбером, гайнує вдень за мольбертом».

В Англії грубіянять зовсім інакше. Коли на континенті хтось верзе явну нісенітницю, йому відверто кажуть: «Ви брехун, до того ж паскудний». В Англії на грубощі відповідають: «О, невже це справді так?» або: «Це досить-таки дивна історія».

Коли я кілька років тому, знаючи всього з десяток англійських слів і не завжди вживаючи їх доречно, прийшов найматися перекладачем, роботодавець лагідно відповів: «Боюсь, що ваша англійська мова не дуже ортодоксальна». В перекладі на будь-яку європейську мову ці слова означають:

Роботодавець до швейцара: «Жане, женіть його у потилицю!»

В минулому столітті, коли турецькому султанові надокучав якийсь аморальний або негідний підданець, йому просто відтинали голову. Та коли щось подібне траплялось в Англії, королева промовляла: «Це нас не тишить», і вся британська нація ще й досі, через століття, відчуває неви-

мовну гордість від того, що їхня королева поводитися так брутально.

Найбрутальніші вислови (якщо вимовляти їх сердито) це — «Боюсь, що...», «Якщо ні...», «А втім...», «Як це смішно...», «Даруйте, але...»

Правду кажучи, частенько можна почути й такі вислови: «Ану, геть звідси!», «Заткніть свою пельку!», «Брудна свиня» тощо. Але вони абсолютно неанглійські і з'явилися внаслідок іноземного впливу, який бере свій початок від епохи датського панування.

ЯК ІТИ НА КОМПРОМІС

Розумний компроміс — один із основних принципів доброчесності у Британії.

Коли на континенті зеленяр хоче злупити з вас чотирнадцять шилінгів (або крон, або франків, динарів, лей, драхм, левів тощо) за пучечок редиски, а ви даєте лише два і зрештою взаємно погоджуєтесь на шість шилінгів чи франків, то це звичайнісіньке дрібне континентальне здирство. А от коли британський докер чи інший трудар вимагає накинути до зарплатні чотири шилінги на день, а підприємець спочатку рішуче відмовляється додати бодай пенс і тільки після шеститижневого страйку погоджується на підвищення зарплатні на два шилінги, то це лише зайвий доказ того, що британці вміють іти на компроміс. Торгуватися — це препогана звичка, а от іти на компроміс — чи не найбільша людська чеснота. Різниця між ними полягає в тому, що одне практикується на континенті, друге — у Великобританії.

Вміння англійців іти на компроміс пояснюється ще й тим, що вони легко валять усе лихо в одну купу. Англійські клуби, приміром, поєднують принади людського спілкування з нудьгою самотини. Звичайний англійський дім поєднав у собі все зло цивілізації з природними стихіями. Певна річ, добре, коли в будинку є

вікна, але зовсім ні до чого подвійні рами, бо це перешкоджатиме вітру вільно гуляти по кімнатах. Непогано мати в англійському будинку центральне опалення, але тільки не в ванній кімнаті, бо це єдине місце, де ви буваєте голі й мокрі водночас і можете створити сприятливі умови для британських мікробів.

Топити камін — усталена звичка. Ви сидите собі перед вогнем, обличчя пашить, а спина мерзне. Це чудовий компроміс між двома протилежностями, що дозволяє розв'язати проблему, як можна водночас обпектися і простудитися.

Можна перехилити чарочку в п'ять хвилин на сьому, але за шість хвилин перед цим така вільність уже кримінальний злочин. Це приклад розумного компромісу між... (я сам як слід не знаю, між чим), в усякому разі, не між заборонаю і дозволом.

Постояти три години в черзі до каси кінотеатру — це компроміс між розвагою і аскетизмом.

Англійська погода — це чудовий компроміс між дощем і туманом.

Найняти в Англії жінку, щоб прибрату вашу квартиру — це компроміс між тим, чи жити в брудній оселі, чи прибирати її самому.

Йоркширський пудинг — це компроміс між пудингом і йоркширським графством.

Лейбористська партія — це розумний компроміс між соціалізмом і бюрократією.

План Беверіджа¹ — це розумний компроміс між тим, як водночас бути і не бути соціалістом.

Ліберальна партія — це розумний компроміс між планом Беверіджа і консерватизмом.

Незалежна робітничка партія — це розумний компроміс між незалежною працею і політичною партією.

Консерватори-реформісти — це ро-

¹ Беверідж Уільям — англійський буржуазний економіст, автор плану «розширеного соціального страхування» за рахунок робітників і службовців.

зумний компроміс між революційним консерватизмом і регресом прогресу.

А все британське політичне життя — це постійна і безкомпромісна боротьба між консерваторами, котрі не від того, щоб піти на компроміс, і лейбористами, котрі завжди готові піти на компроміс.

ЯК СТАТИ ОБЛУДНИКОМ

Коли ви хочете стати справжнім британцем, зробіться облудником.

А тепер, як стати облудником.

Ясна річ, удалий приклад пояснює явище краще, ніж будь-яка теорія. Давайте випробуємо цей метод.

Одного разу я із своїм приятелем заскочив у бар чогось випити. Ми сіли на високих стільцях проти стійки, коли раптом ярдів за сто від бару вибухнула бомба. Не приховую — я страшенно перелякався, а коли трохи отямився глянув навколо, мого приятеля на стільці не було. Нарешті я його побачив — він лежав на підлозі, розпластавшись, мов камбала. Та, певно, збагнувши, що в барі нічого страшного не сталося, він трохи збентежено підвівся, обтрисив костюм, потім із посмішкою, сповненою сарказму і зверхності, сказав мені:

— О небо! Ви так перелякалися, що не могли навіть поворухнутись.

ПРО ЗВИЧАЙНІ ВТІХИ

Дуже важливо вміти задовольнятися невеликими, звичайними втіхами, бо це якраз і притаманне англійцям. Усі статечні англійці захоплюються стрільбою з лука, крикетом та іншими іграми. Був один державний діяч, так той у перерві між засіданнями, де вирішувалися питання про передачу Німеччині двох європейських країн, займався тим, що ловив метеликів. На цьому ґрунті виникали навіть тертя з французами, бо ті вважають звичку англійських солдатів співати, грати в футбол, у хованки та в піжмурки досить-таки легковажною.

Нудні й гордовиті іноземці ніяк не можуть зрозуміти, чому солідні ділові люди бавляться іграшковими паровиками, тимчасом як їхні діти в сусідній кімнаті вивчають тригонометрію; чому для дорослих людей закотити маленького м'ячика в малесеньку ямку — це справа честі; чому видатного політика, котрий урятував Англію і вніс чималий вклад в історію, прозивають «славим хлопчиною».

На континенті люди не розуміють, чому англійці на самоті люблять співати, а по своїх клубах, у товаристві можуть сидіти мовчки, не обзиваючись і словом протягом кількох місяців. Та ще й платять за цей привілей 20 гіней на рік.

НАЦІОНАЛЬНА ПРИСТРАСТЬ

Стояти в черзі — національна пристрасть англійців, яких в усьому іншому можна вважати безпристрасною нацією. Англійці трохи соромляться цього і навіть заперечують, що вони люблять стояти у черзі.

На континенті, коли люди чекають автобуса, вони без певної мети тиняються туди-сюди. А коли підходить автобус, усі кидаються до нього; більшість їде, а нещасливу меншість забирає елегантна чорна карета швидкої допомоги. Що ж до англійця, то навіть коли він сам

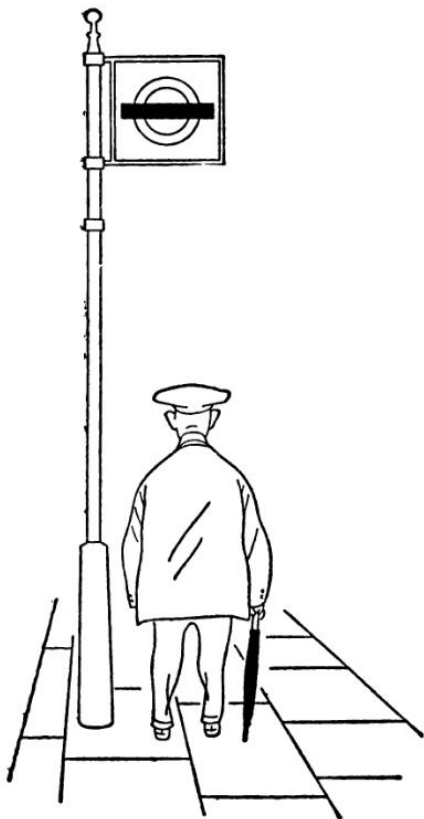
Є чимало англійських родин, які непогано проводять вечори вдома, граючись у чергу, і батькам стає сумно, коли діти залишають їх, шикуючись у чергу до туалету.

ТРИ НЕВЕЛИЧКІ ЗАУВАЖЕННЯ

Коли ви прогулюєтесь зі своїм приятелем, можете не озиватися до нього жодним словом; коли ж гуляєте зі своїм собакою, балакайте з ним без угаву.

В Англії існує трипалатна система законодавства. Щоб законопроект набрав силу закону, спершу його має схвалити Палата громад, відтак Палата лордів, а вже потім — «мозковий трест».

Риботорговці продають рибу; торговці металом і торговці смертю роблять те ж саме з металом і смертю — вони просто ними гендлюють.

один — це однаково акуратна черга з одного чоловіка.

Біля кінотеатрів найкрикливіші реклами нагадують англійцям: тут слід ставати у чергу за квитками по 4 шилінги 6 пенсів; тут — черга за квитками по 9 шилінгів 3 пенси; тут — по 16 шилінгів 8 пенсів (включаючи податок). Ті кінотеатри, які не вивішують подібних реклам, просто банкрутують.

Коли надходить уїкенд, англієць стає в чергу на автобусній зупинці, їде у Річмонд, стоїть у черзі, щоб покататися на човні, потім — за чашкою чаю, за морозивом, стоїть ще в кількох невеличких чергах просто заради втіхи, потім знову стоїть у черзі на автобус і так утішається життям.

2. ЯК БУТИ ІНОЗЕМЦЕМ ЗОКРЕМА?

ІНТЕЛІГЕНТ З БЛУМСБЕРІ

Інтелігенція Блумсбері так зненавиділа уніформу, що сама виграла ще одну: коричневі вельветові штани, канаркового кольору пуловер і зелений піджак у блакитну клітку.

Костюм треба підбирати з винятковою старанністю, бо він має бути доказом того, що той, хто його носить, нітрохи не цікавиться ні туалетом, ані іншими незначними речами. Модне праве крило інтелігенції Блумсбері може до костюма додати ще й тростинку.

Можна також порекомендувати золотий ланцюжок на зап'ястя, пурпурні оксамитові туфлі й горжетку з напівдикого ангорського кота. Все це підкреслює враження недбалості.

Надзвичайно важливо, щоб інтелігента з Блумсбері постійно прикрашала триденна борода, бо гоління — це мерзенна буржуазна звичка. (Екстремісти дотримуються такого ж погляду щодо умивання.) Спершу може здатися, що голитись на четвертий день та ще й так, щоб на щоках зоставалась щетина триденної давності, досить морочливо, але тренування і старанність зроблять своє.

Не обійдеться, звичайно, без грубощів, бо ж треба буде день і ніч доводити, що безглузді правила і звички суспільства не стосуються інтелігенції з Блумсбері. Якщо важко буде відмовитися від таких дріб'язкових звичок, як усіякі там «привіт», «здоровенькі були», «спасибі» абощо, тоді вступіть до Блумсберійської школи поганих манер — і за кілька тижнів ви вже не відчуватимете ніяких докорів сумління, коли в автобусі навмисно наступите на мозоль поважному видавцеві якогось літературного часопису, що виходить раз на три місяці.

У своїх літературних поглядах слід бути дуже вимогливим. Сильне враження справляє така, скажімо, зая-

ва: «В Англії фактично було два справжніх поети — це сер Томас Уатт і Джон Форд. Доробок решти не вартий навіть уваги». Звичайно, третім великим і геніальним талантом епохи ви можете назвати свого, приятеля Т. Б. Вільямса, чия нео-

експресіоністська поезія гака напрочуд глибока, що більшість видавців не розуміє її й відмовляється друкувати. Т. Б. Вільямс, — про це можна заявити з гордістю, — не вживає жодної коми, жодної крапки! Він уживає тільки знаки запитання. (Щире й надмірне вихваляння Т. Б. Вільямса конче необхідне — хто ж тоді хвалитиме вас!)

Що ж до вашої літературної діяльності, ваших поем, драм і великих романів, то їх рукописи можуть лежати в шухляді. Проте дуже важливо, щоб у пресі з'явилося кілька ваших літературних рецензій. З почуттям зверхності й ученим виглядом ви ганите все геть-чисто, цитуючи при цьому сера Томаса Уатта і вряди-годи докидаєте французькі звороти, натякаючи, що й ви здатні при-

голомшити світ, аби тільки знайшов-ся видавець.

(Деякі практичні поради. Опублікувати кілька літературних рецензій зовсім неважко. Чимало тижневиків і місячників надрукують у так званій літературній колонці що завгодно, аби тільки не платити гонорар. Не слід розглядати це як непристойну конкуренцію з кваліфікованими рецензентами — назвемо це відданістю «ідеї».) Майже кожна газета проповідує якусь ідею, а коли в вашій газеті її немає — придумайте. Це не важко. То пусте, про що ви напишете. Пригадую одного блумсберійського інтелігента (Б. І.), котрий написав відгук на поважний філософський трактат і в першому ж реченні признався, що праці тієї не розуміє. Незважаючи на це, рецензію, здається, було сприйнято як яскравий, сміливо-ширий виступ.

І нарешті запам'ятайте головне: будьте завжди оригінальним! Це не так важко, як може здаватись: досить тільки перейняти звички і повторювати слова кількох тисяч інших інтелігентів із Блумсбері.

ГУЛЬТЯЙ ІЗ МЕЙФЕРА¹

Куценьке слівце *де* перед прізвиськом надає останньому невимовної чарівності. Я знав якогось Лео Розенберга з Граца², він називав себе Лоенелем де Розенберг і користувався на королівських перегонах у Лондоні величезною популярністю шляхетного тірґульця.

Знайте: головне в житті — це приємно провести час, відвідати приємні місця, потеревенити в приємному товаристві. (Приємно провести час — це дві чарки понад щоденну норму; приємні місця — це вестибюлі великих готелів, маленькі інтимні клуби, нічні клуби, приватні будинки без жодної книжки в них, але з потужним програвачем; приємне това-

риство — це люди, котрі добірною англійською мовою мелють дурниці.)

У добрі старі часи джентльменом уважався той, хто мав гроші. В добу освічених нероб усе змінилось. Джентльмен може не мати гроші й може жебрати в друзів, але основний принцип джентльменства гласить: перебивайся з хліба на квас, але корисною працею не займайся.

Намагайся всіх зачарувати. Смійся з гарного дотепу, сам жартуй залюбки, якщо йдеться про серйозні й складні проблеми. Кепкуй з усього, чого не розумієш. Фліртуй з чужими жінками, але стався з повагою до інтрижок своїх друзів, аж поки трапиться слушна нагода, від якої гріх буде відмовитися. Пам'ятай: найбільші людські чесноти — це добре відпрасовані штани, акуратно пов'язана краватка і шовкова сорочка. Не будь тверезим увечері після шостої години тридцяти хвилин.

ЯК СТАТИ КІНОПРОДЮСЕРОМ

Щоб стати великим англійським кінопродюсером, зовсім не зайве, а інколи навіть треба мати краплину іноземної крові.

Провчити Голлівуд — одне з найголовніших завдань кожного англійського кінопродюсера. Не можна, проте, схибити, коли десять «експертів», котрі завжди все знають, почнуть доводити, що «*Генріх V*» і «*Пігмаліон*» — чудові фільми, зняті за відомими п'єсами, причому застаріла лексика Шекспіра і некінематографічні діалоги Шоу не втратили своєї чарівності.

Не дайте спійматися на цей гачок, бо всім відомо, що Шекспір не міг бути обізнаним з прийомами кіно, і останні наукові дослідження підтвердили, що в нього не було навіть восьмимісного автомобіля з водієм у ліврої.

¹ Мейфер — фешенебельний район Лондона.

² Грац — місто в південній Австрії.

Не варт братися за типову американську тему. Приміром, парубок із Картхейджа, штат Кентуккі, який умів чудово насвистувати, іде у велике місто; після тривалих поневірянь він створює власний джаз-оркестр і стає провідним диригентом нічного Нью-Йорка. Як на те, наш герой закохується в гардеробницю аптеки¹, чарівну красуню, блондинку з платиновим відтінком, котра співає трохи краще за Галлі Курчі й Діну Дурбін, разом узятих, до того ж вона має чудові сценічні здібності, одне слово — акторка століття. За хвилину до початку прем'єри, після скандалу з примадонною, вона рятує виставу свого коханого, співаючи в присутності шестимільйонної публіки трохи підредаговану арію з опери Гуно. Все закінчується щасливо. Молодий диригент одружується з дівчиною й наймає Тосканіні чистити йому губну гармошку.

А ось ще один приклад серйозного і глибокодумного американського фільму. В Нью-Голдерс Грін, штат Алабама, жив собі веселий, енергійний, щасливий, але страшенно бідний юнак. Та, продаючи іншим біднякам тисячі тракторів і реактивних літаків, наш юнак казково розбагатів. І що більше він загібав грошей, то менше ставав щасливим (тонкий натяк на те, що гроші не приносять щастя). Отже, слід задовольнитися становищем бідного трударя, а коли трапиться — то й безробітного. Герой купує сім великих автомобілів, три літаки, але гіркота і біль не зникають, він буде величний і розкішний палац, а сам дедалі хмурніє. Коли жінка, в котру він ось уже п'ятнадцять років закоханий, нарешті відповідає йому взаємністю, він зовсім підупав, плаче й тужить цілих три дні. Щоб глибокодумність героїв виглядала ефектно, зйомку ведуть в найкарколомніших ракурсах: оператор то повзе під ногами, то гойдає-

ться на люстрі, то залазить у миску з супом. Усі в захваті від нової техніки, всі схвалюють багату фантазію режисера.

Англійські кінорежисери ідуть своїм, незаялженим шляхом. Якимсь побитим їм удалося з'ясувати, що більшість глядачів — не ідіоти, і що розумний фільм не обов'язково приречений на провал. Правда, експериментувати, керуючись виключно цим висновком, — великий ризик, та зважуватися на нього, виявляється, варто.

Для створення чисто британського фільму необхідно врахувати такі моменти:

Перше. Нині остаточно встановлено, що в кокні є душа (тобто навіть той, хто котвєа приголосні, має душу). Це відкриття належить містеру Ноелю Каварду¹. Подейкують, що цей джентльмен якось зустрів іншого джентльмена, котрий був у дружніх стосунках із тим, хто бачив кокні з близької відстані. Відтоді стало правилом, що мешканці бідних кварталів фігурують у всіх англійських кінофільмах, з самого початку картини й до кінця вони виставляють напоказ свою душу.

Друге. Доведено, що в повсякденному житті прості люди час від часу вдаються до висловів, яких не завжди почуєш у парламенті. Вирішили: для створення реалістичного кінофільму не варто скупитися на круті сільця: «хай йому чорт» треба вживати по змозі частіше. Фільм тільки виграє, коли в пориві пристрасті щасливий морячок або льотчик-сержант забудеться настільки, що вигукне: «О, хай йому чорт!» Всім організаціям і асоціаціям, що покликані берегти чистоту англійської душі, слід знати — я не прихильник цих нововведень, а лише констатую факт. Але якщо вже на те пішло, я з радістю надішлю список найцікавішої, експресивно насиченої військової термінології, що надасть надзви-

¹ Зверніть увагу на мою обізнаність з американським життям! (Автор.)

¹ Бюгауз (англ.).

чайної реалістичності будь-якому фільмові.

Третє. Британський кінопродюсер не повинен зупинятися ні перед чим. Мені вдалося дізнатися, що один джентльмен, знімаючи фільм про єгиптян, виготовив сфінкса у себе на студії. Коли ж уся зйомочна група виїхала в Єгипет для натурних зйомок, вона захопила з собою й цього сфінкса. Це, безперечно, розумний вчинок: по-перше, справжній сфінкс досить-таки обшарпаний, а глядач не задовольняється товаром другого ґатунку; по-друге, єгипетський сфінкс гарний тільки для єгиптян (не забувайте — вони іноземці), але, звісно, не для британської кінофірми.

Четверте. Оскільки мені довелося бачити, як на екрані політичні події успішно перетворюються на детективи, а історичні персонажі — на героїв-коханців, я дійшов висновку, що саме такі перетворення і зміни особливо бажані. Тому настійно раджу поставити бойовик за казкою «*Пітер Пен*», а комічну оперу — за *кишеньковим оксфордським словником*.

ЯК ВОДИТИ АВТОМАШИНУ

В Англії водять автомашину майже так само, як і в усіх інших країнах. Змінити проколоту шину під вітром і дощем далеко від Лондона так само приємно, як і віддалік од Ріо-де-Жанейро; ручкою заводити охолоджений мотор у Москві не приємніше, ніж у Манчестері.

Але є деякі особливості, що відрізняють автомобілістів Англії від континентальних. Не завадило б запам'ятати й окремі правила, що їх знає британський водій:

Перше. Швидкість руху в англійських містах не перевищує тридцяти миль на годину. Поліція дуже суворо ставиться до порушників. Боротьба проти лихацької їзди ведеться дуже обережно, за всіма найкращими традиціями англійських детективів. Встановити, чи іде услід за вами ав-

тоінспектор, просто неможливо. Проте спостережливим і кмітливим людям можна підказати, що:

а) автоінспектори їздять у синьому «Воллесеї»;

б) у такій машині сидять у повній формі троє полісменів;

в) слово «поліція» написано великими літерами і спереду і ззаду машини, у темряві написи підсвічуються.

Друге. Мені здається, що Англія — єдина країна в світі, де навіть в зупинках яскраво освітленої вулиці не вимикають фар. Переваги — батареї псуються, мотор не заводиться, отже, скорочується число автомобільних катастроф. Безпечна їзда на-самперед!

Третє. Лише автомобілісти можуть розгадати шараду — навіщо існує таксі? Пішохід знає напевно — таксі існує не для перевезення пасажирів.

Справа в тому, що таксі — це не що інше, як християнський заклад, покликаний навчати водіїв скромності й лагідності. Не будь надто впевненим у собі, бо ніколи не знаєш, що може з тобою статися за хвилину: буде шлях вільний чи ні, вріжеться таксі у твій автомобіль ззаду, спереду чи збоку.

Четверте. За лаштунками світу автомобілістів точиться жорстока ідеологічна боротьба.

Досить зупинитися в Сіті, в Вест-Енді й багатьох інших місцях, як зразу перед вами виникають двоє чи троє полісменів. Вони заявляють, що тут немає стоянки. А де? Полісмени знизують плечима. На південному узбережжі і в сільці, що зветься Мінгінхемтон, можна знайти кілька місць, де кожної другої неділі дозволено ставити три машини на півгодини між 7 та 8 вечора.

Поліція, безперечно, має рацію. Адже машини створені, щоб мчати, мчати швидко — навіщо ж зупинятися?

Цю тверезу філософію поліції не безпідставно відкидає група автомо-

білістів, котра твердить, що машини створені для паркінгу, а не для їзди. Прихильники цієї теорії ясно сонячного дня виїздять у парк Гемпстед-Гіт або Річмонд, наглухо зачиняють усі дверці в машинах і лягають спати. Їм незручно, свіже повітря не проникає крізь скло, вони бачать уві сні різні страхіття, але така трата часу називається «чудовим відпочинком на свіжому повітрі».

ТРИ РОЗВАГИ ДЛЯ ВОДИВ АВТОБУСІВ

Коли ви стали водієм автомобіля, радимо опанувати такі три ігри.

Перше. *Хто сильніше штовхне.* Звертаючи праворуч, подавайте сигнал рукою, ледь висунувши пальці, міліметрів отак на два. Виходить ду-

же цікаво: інші водії цього сигналу не бачать, і маленькі машинки врізаються в автобус-велетень.

Друге. *Хованки.* Під'їжджаючи до зупинки за вимогою, причаїться за великим грузовиком або за якимось автобусом. А біля самісінької зупин-

ки раптом натисніть на газ і мчіть на граничній швидкості. Люди, що погрожують кулаками; — цікаве видовище. Ставлю десять проти одного, що багато хто не встигне на ділове побачення.

Третє. *Гра в лікарню.* Коли автобус зупинився, не чекайте сигналу кондуктора «їхати можна», а різко й раптово рушайте, і, якщо на вулиці ожеледь, — успіх забезпечений: пасажери попадають один на одного. Спостерігати таке з сидіння водія — справжня насолода.

ЯК ПЛАНУВАТИ МІСТО

Середньовічні ратники надягали важкі залізні лати не лише для захисту, але й для підтримання свого бойового духу; ченці у ті ж самі середні віки умертвляли плоть волосяницею; індійські йоги, щоб завжди бути в гарній формі, сплять на підстилках, понабиваних цвяхами. Англіїці ж уміють так планувати свої міста, що вони з успіхом замінюють їм і залізні панцири, і волосяниці, і підстилки з гострими цвяхами.

На континенті, приміром, лікарі, адвокати, букіністи тощо розсіяні по всьому місту, і ви без особливих зусиль можете знайти в кожному районі тямущого лікаря або принаймні такого, що дорого править. В Англії ж вважають, що славу фахівцеві робить адреса. Всі лондонські лікарі купчуються на Харлі-стріт, адвокати — на Лінкольн-Інн-філдс, букіністи — на Черінг-Кросс-роуд, редакції газет — на Фліт-стріт, кравці — на Севіл-роуд, крамниці автомобілів — на Грейт-Потленд-стріт, театри — біля Піккаділлі-серкус, кіно — на Лестер-сквер тощо. Коли вам трапиться нагода заново перепланувати Лондон, ви можете цю ідею розвинути і вдосконалити. Розташуйте усіх зеленярів, скажімо, на Хорнсі-лайн, м'ясників — на Майл-енд, а всі чоловічі вбиральні — в Блумсбері.

А тепер я хочу дати вам кілька практичних порад щодо того, як збудувати справжнє англійське місто. Насамперед ви маєте засвоїти, що англійське місто — це широка змова проти заїжджих чужинців, яких будь-що треба збити з доброї дороги. Для цього рекомендується використати старі, випробувані прийоми і трюки.

Перше. Ніколи не ведіть прямих вулиць, це найголовніше. Англіїці полюбляють затишні куточки і не бажують, щоб вулиця проглядалася з кінця в кінець. Прокладайте вулиці з несподіваними поворотами, бажано в формі літери «S»; проте літери «L», «T», «V», «W» і «O» як моделі для вулиць теж набувають дедалі більшої популярності. Віддаючи належне стародавнім грекам, добре було б прокласти кілька вулиць у формі літер «Ф» і «Θ», а в знак прихильності до росіян використати літеру «Я»; немає ніякого сумніву, що китайці були б у захваті, побачивши міські магістралі у формі ієрогліфа.

Друге. Ніколи не витягуйте будинки на одній вулиці в пряму лінію. Англіїці завжди відзначалися свободолюбством, а «свобода робити плутанину» — одне з найдавніших громадянських прав.

Третє. Багатючі можливості для камуфляжу має спосіб нумерації будинків. Примітивні континентальні раси ставлять парні номери на одному боці вулиці, а непарні — на другому, причому ви точно знаєте, що нумерація починається з півночі або із заходу. Ця система відома і в Англії, але тут нумерацію будинків ви можете розпочати з одного кінця вулиці, дійти до якогось будинку, потім перейти на другий бік і продовжити нумерацію вже в зворотному напрямку.

Окремі номери можна взагалі пропустити, якщо ви забобонні; можна продовжити нумерацію, завернувши в який-небудь завулок; добре також почепити той самий номер на двох-трьох будинках.

Але це ще далеко не все. Багато

хто з домовласників зовсім не визнає номерів — вони вигадують будинкам назви. Дуже приємно, скажімо, опинитися на вулиці, де вишикувалися триста п'ятдесят абсолютно однакових будинків типу бунгало, і розшукувати серед них будинок з назвою «Бунгало». Або приїхати на таку вулицю, де з усіх будинків відкривається вид на горб, і спробувати знайти будинок «Вид на горб». Чи то шукати «Сім дубів», що зрештою виявляться всього-на-всього будинком з трьома яблунями.

Четверте. Там, де вулиця робить закрут, дайте їй іншу назву; коли ж той закрут настільки крутий, що фактично виникає нова вулиця, дуже корисно для справи залишити колишню назву. З іншого боку, якщо через недогляд вулицю прокладено прямо, вона повинна носити багато різних назв (Хей-Холборн, Нью-Оксфорд-стріт, Оксфорд-стріт, Бейсуотер-роуд, Ноттінг-хіллгейт, Холланд-парк тощо).

П'яте. Оскільки серед іноземців є такі хитруни, що навіть за цих умов здатні розшукати потрібну адресу, то необхідно вжити дальших застережних заходів. Замість слова «вулиця» поставте перше-ліпше слово, як-от: дорога, площа, стайні, ряд, напівкруг, підйом, проїзд, прохід, гай, парк, сади, алея, арка, путівець, лука, шосе, ворота, тераса, долина, круговид, горб і т. д. і т. п.¹ Це дає вам дві можливості:

а) зосередити всі вулиці й площі зі схожими назвами так, щоб вони межували одна з одною. Приміром:

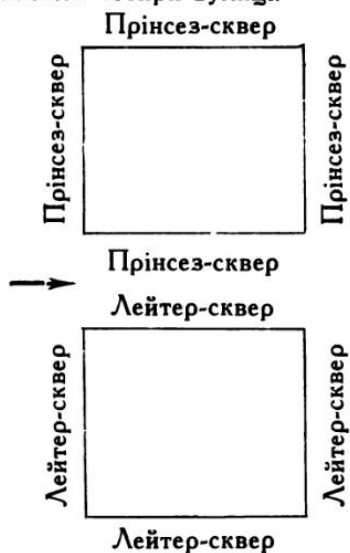
¹ Коли книга була вже в наборі, кореспондент газети «Таймс» написав, що в англійській мові існує майже 60 синонімів слова «вулиця». Якщо до цієї кількості додати «Піккаділлі», «Стренд» і т. д., а також досить поширені подвійні назви вулиць («Гарден-террас», «Черч-стріт», «Парк-роуд» і т. д.), то кількість синонімів слова «вулиця» досягне сотні, а може, й перевищить. Якийсь кореспондент твердив, що все це свідчить про виняткову увагу англіїців. Я вважаю, що це свідчить про зовсім протилежне. Вулицю в лондонському Вест-Енді назвали Геймаркет (сінній базар) загалом не тому, що багата увага лондонців заселила цей район романтично одягненими середньовічними тракторниками, а тому, що вони й досі не помічають, що за останні триста років торгівля сіном між Піккаділлі й Пел-Мел значно підупала.

Белсайз-парк, Белсайз-вулиця, Белсайз-шлях, Белсайз-сад, Белсайз-гальявина, Белсайз-кільце, Белсайз-подвір'я, Белсайз-віадук, Белсайз-арка, Белсайз-пустище і т. д.

б) розмістити якнайбільше вулиць з абсолютно однаковими назвами в різних районах. Коли у вас назбирається близько двадцяти Принсез-сквер і Уорвік-авеню, можете без зайвої скромності вважати, що задумане безладдя вам вдалося найкраще.

Шосте. Назви вулиць слід ясно і чітко написати фарбою на великих дощечках. Відтак ці дощечки треба ретельно заховати. Прибийте їх або дуже високо, або дуже низько, в затінку, в темних кутках, перевернувши другим боком, а ще краще — покладіть їх у сейф банку, інакше вони, чого доброго, все-таки допоможуть перехожим прочитати назви вулиць.

Сьоме. Щоб зламати останній опір іноземців і остаточно розладнати їх нервову систему, рекомендується зробити такий маневр: збудуйте систему квадратних площ, щоб до них, як це показано нижче, з чотирьох боків прилягали чотири вулиці.

В такий простий і дотепний спосіб вам вдасться збудувати вулицю, обидва боки якої матимуть різні назви.

Р. С. Мені казали, нібито ця моя теорія помилкова й нібито вона — свідчення моєї центральноєвропейської зарозумілості — адже англійцям абсолютною байдуже, якої думки про них усякі іноземці. В усіх інших країнах пояснювали мені — люди просто будують вулиці й міста, керуючись власним здоровим глуздом, Англія ж — єдина країна, де є міністерство планування міст і сіл. Ось у цьому й полягає причина безладдя, що панує в нас.

ДЕРЖАВНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ

Державні службовці в Англії й на континенті різняться, як небо й земля.

На континенті (скандинавські країни ми тут не розглядаємо) державні службовці напускають на себе вигляд справдешніх вояк. Вони вважають себе маленькими генералами і дотримуються хитромудрої тактики: наступ армії відкласти неможливо. Отож відкладають розв'язання вашого питання. Вони кидають на вас вогонь-блискавицю, оглушуючи, наче гармата, і випускають слова із швидкістю кулеметної стрільби. Вони ніколи не втрачають самовладання, зате гублять документи. Вони переконані, що людське суспільство лише для того й створене, щоб існували державні службовці. Правда, окремі суб'єкти (нікчемна купка людей, які не перебувають на державній службі) замишляють проти них зле, лізуть до них із своїми проханнями, скаргами і т. д. з єдиною метою привернути до себе увагу. Цих людей приймають так, як вони того заслуговують. Вони довго просиджують у холодних і брудних приймальнях (декотрі з них часом пориваються прибирати ці кімнати, але там є поденники, котрі неухильно виконують свої обов'язки і кожного ранку знову їх забруднюють). Під час прийому ці люди повинні стояти струнко, поки на них грима-

ють, а потім з прихованою насолодою їм відмовляють. Іноді з ними починають гратися в ката й мишку: їх посилають до іншого відділу на п'ятий поверх, звідти їх відсилають до третього відділу в півпідвал, де вони дізнаються, що їм треба зовсім не сюди, і відсилають до першого відділу. Але там їм знову роздратовано товкмачать, що вони звернулися не туди, і посилають на п'ятий поверх, звідкіля відсилають у півпідвал. Все починається з початку, і вся процедура триває без кінця-краю, поки бідоласі все остогидне і він просто махне рукою. В іншому разі він збожеволіє і сам попросить відвезти його до божевільні.

(Коли вам кортить спіймати мене на слові й спитати, хто ж так постравав, що божевільні переповнені, я відповім — державні службовці, вони вивчили всі ходи і завжди й завжди добиваються свого.)

Якщо континентальний службовець гадає, що така войовничість подобається британській публіці, то він глибоко помиляється. Державний службовець в Англії вважає себе не солдатом, а ділком. Він чемний, він посьміхається, він люб'язний і послужливий.

Коли все це так, питаєте ви, то як він може досягти тієї благородної мети, яку ставить перед собою велика й чудова установа, де він працює, а саме: як він примудряється не давати ходу жодній справі й викроїти час, щоб невідривно читати цікаві детективні романи?

Для досягнення цієї мети існують різні багатозікові, справді британські традиції:

Перше. Всі накази й розпорядження, які мають бути оголошені, формулюються так, щоб ніхто нічого не зрозумів.

Друге. Всі офіційні листи пишуть такою мовою, щоб передбачення дельфійських оракулів у порівнянні з ними здавалися зразком чітких, ясних, недвозначних формулювань.

Третє. Державні службовці ніколи нічого не вирішують, вони лише обіцяють «розглянути» ваше прохання, «розглянути доброзичливо» або — що є вершиною їх рішучості — «переглянути питання».

Четверте. Теоретично англійський державний службовець завжди до ваших послуг. На практиці ж він або на нараді, або пішов обідати, або п'є чай, або, нарешті, тільки-но вийшов. Декотрі доводять цю техніку до такої досконалості, що примудряються іти пити чай, ще не повернувшись з обіду.

Англійський державний службовець, на відміну від брутальних крикунів, яких ми частенько зустрічаємо на континенті, є слугою суспільства.

Скажімо, перед війною якийсь іноземець, що проживав в Англії, одержував наказ залишити межі країни. У відповідь він просив продовжити йому строк перебування, та на це ніхто не зважав. Коли ж, у супереччю відмові, він усе-таки залишався, то через деякий час йому надсилали листа такого змісту (цитую з пам'яті):

«Вельмишановний сер!

Заступник міністра закордонних справ шле Вам свої найкращі побажання, шкодує, що не має змоги переглянути Вашу справу, і, на жаль, мусить сповістити Вас, що, коли Ви не дасте Вашої люб'язної згоди виїхати за межі країни протягом двадцяти чотирьох годин, Вас доведеться виселити в примусовому порядку.

З найглибшою пошаною
Ваш покірний слуга...»

На континенті багаті і впливові люди або ті, хто має багатих і впливових друзів, кузенів, родичів, дружин, сусідів, колег і т. д., можуть сподіватися, що їх прохання буде задоволено. В Англії підкупу не існує, і «ваш покірний слуга» навіть пальцем не поворухне, хто б ви не були. В цьому якраз і полягає вся приналежність англійської демократії.

ЖУРНАЛІСТИКА АБО СВОБОДА СЛОВА

Факт.

На острові Чарамак у Тихому океані повстало плем'я Бубурук. Загін з десяти англійських і двох американських солдатів під командуванням капітана Р. А. Л. Т. В. Тільбері, прочесавши острів, захопив у полон 217 тубільців-повстанців і зруйнував два склади з паливом. Загін перебував на березі півтори години і без втрат повернувся на базу.

Як викласти цю подію? Все залежить від того, для якої газети ви пишете.

«Таймс»:

...Легковажно ставитися до вжитих заходів майже згубно, але ще більш небезпечним може бути переоцінка операції. Оборона тубільців мала свої вади, що й сприяло успіхові походу, проте робити висновки, ніби вони погано захищаються, було б помилкою й ілюзією. Важко назвати точну кількість захоплених у полон, цілком імовірно, що вона значно перевищує 216, але не більш 218.

В Палаті громад:

Якби ви стали членом парламенту (в Англії нема нічого неможливого, це навіть не безпрецедентний випадок). ви почули б таку заяву члена уряду її величності королеви:

«Щодо двох зруйнованих складів з паливом, то в цьому питанні я можу дати довідку. За першу половину поточного року кількість пального в тубільців, знищеного армією, флотом і авіацією її величності, не включаючи, проте, морської авіації, становить половину всього пального на острові і це в три рази більше загальної кількості пального, що було знищено за ті ж місяці минулого року, у сім з половиною разів більше від загальної кількості двох п'ятих пального, знищеного позаторік, і в три чверті рази більше, ніж одна шоста, помножена на двадцять від загальної кількості пального, що було знищено три роки

тому» (вигуки схвалення на урядових лавах).

Негаймо схоплюйтесь і питайте:

ВІ. Чи відомо шановному членові уряду, що жителі Англії дуже стурбовані й схвилювані тим, що операцію проведено на острові Чарамак, а не на Рогамак?

Член уряду її величності:

Мені нема чого додати до моєї заяви, яку я зробив 2 серпня 1892 року.

«Івнінг Стандарт»:

(Хроніка лондонця)

«Реггі Тільбері, п'ятий син графа з Бейсвотера — це найделікатніша деталь операції на острові Чарамак. Реггі не раз захищав честь Оксфорда, він — першокласний гравець у крикет, відмінний ватерполіст. Під час нашої зустрічі в Кларіджі дружина Реггі (леді Кларісс, дочка лорда Елассона) мала на собі елегантний чорний костюм і маленький капелюшок з жовтим пір'ям. Вона прокоментувала: «Реггі з дитинства любив гратися у війну». Потім додала: «Це дуже благородно, чи не правда?»

Можна надіслати листа головному редакторові «Таймс»:

«Сер, я хотів би нагадати про велику важливу справу в зв'язку з подіями на острові Чарамак. Саме на цьому маленькому острові в Тихому океані видатний англійський поет Джон Флет 1693 року написав відомий вірш «Тріска». Прийміть та ін...»

Наступного дня в газеті з'явиться відповідь:

«Сер, я дуже вдячний містеру... за те, що він привернув нашу увагу до вірша Джона Флета «Тріска». Проте, користуючись наданою мені можливістю, хочу спростувати глибоко помилкову, але, на жаль, широко розповсюджену думку, яку поділяють разом з автором надісланого нам листа й широкі читацькі кола Великобританії. Хоча Джон Флет почав писати «Тріску» 1693 р., він, проте, закінчив цього вірша лише в перших

числах січня 1694 р. Прийміть та ін...»

Лондонський кореспондент американської газети

«Оклахома Сан»

просто шле телеграму такого змісту:
«Янки захопили Тихий океан».

КОЛИ ВИ ВЖЕ СТАЛИ НАТУРАЛЬНИМ БРИТАНЦЕМ

Саме слово «натуралізуватися» досить чітко визначає ставлення англійців до тих, хто стає британцем. До того, як ви одержите британський паспорт, ніхто абсолютно не вважатиме вас за людську істоту. Я подивився значення слова «натуральний» (natural) у кишеньковому оксфордському словнику (стор. 251): *притаманний або наділений природою, справжній, природжений, нормальний, натуральний, нетаємничий, природний, невимушений, звичайний...* Запам'ятайте, коли ви не одержите британського підданства, на вас дивитимуться як на людину, скривджену природою.

За кишеньковим оксфордським словником слово «natural» має ще й інше значення: *ідіот від народження*. Це значення до нашої розмови не має ніякого відношення.

Коли вам вже надто важко почувати себе скривдженим природою, не існувати фізично, бути водночас загадковим і звичайним — натуралі-

зуйтеся, тобто просіть надати вам право громадянства. Грубо кажучи, існує два виходи: або ви станете громадянином Великобританії, або ні.

У першому випадку вам слід звичаїтися до нового становища і переглянути своє ставлення до життя. Можете прикидатися, що ви вже не той, яким є насправді.

Наслідуйте в усьому мого знайомого англійця (назвемо його Грігорі Бейкер). Він, англійський адвокат, відчуває презирство до людей таких категорій: іноземців, американців, робітників, клерків, бідняків, чорноробів, бізнесменів, акторів, журналістів, літераторів, жінок, адвокатів, котрі мешкають у сусідстві з ним, адвокатів-бідняків і адвокатів-багатіїв, соціалістів, лібералів, консерваторів-реформістів (комуністів він навіть не вшановує своїм презирством); він дивиться згорда на свою матір, через те що в неї практичний розум, на свою дружину, через те що вона з провінційної родини, на свого брата, бо хоч той і офіцер, проте не служить ні в національній гвардії, ні в гусарському полку, ні навіть у територіальних військах. Він обожнює свого семирічного сина, тому що синів ніс нагадує йому його власний.

Коли ви вже достатньо натуралізувалися, запам'ятайте такі правила:

Перше. На сніданок їжте вівсянку, і хай всі вважають, що це вам дуже подобається.

Друге. Зі своїми колишніми співвітчизниками розмовляйте виключно по-англійському. Заперечуйте, що ви знаєте яку-небудь іноземну мову (в тім числі й рідну). Знання іноземної мови — надто неанглійське явище. Можна трохи розмовляти по-французькому, та й то лише з жадливим акцентом.

Третє. Перегляньте свою бібліотеку. Повикидайте всі твори іноземних письменників чи то в оригіналі, чи то в перекладі на англійську мову. Романи Достоевського замініть томиком про англійських птахів; вибрані твори Груста — книжкою під на-

звою «Інтер'єр часів Регентства», «Pensées»¹ Паскаля книжкою «Життя і роздуми шотландського лосося».

Четверте. В розмові зі своїми новими співвітчизниками завжди вживайте першу особу множини.

При цьому бажано дотримуватись деякої обережності. Я знав одного чоловіка, що став натуральним британцем, так він у розмові завжди повторював «ми, англійці». Одного разу його співбесідник зиркнув на нього, вийняв люльку з рота і чемно

сказав: «Даруйте, сер, я — валієць», повернувся і пішов геть.

Той самий джентльмен був присутній при розмові, в якій згадувалося, що японці нібито збили 22 літаки.

— Як? Наших? — запитав він з обуренням.

Господиня-англійка відповіла крижаним тоном:

— Ні, наших.

*З англійської переклали
Кіра СУХЕНКО та
Наталія АЛОВА*

¹ Фрагменти з незакінченої філософської праці.